

משא ומתן שאין לו הכרח במספר סוגיות מבבלי עירובין

תקציר

בסוגיות מסוימות של הבבלי ראו עורכי הסוגיה הכרח בעריכת משא ומתן כלשהו – כסוגיה לדברי המשנה, ובלבד שהמשנה לא תישאר מיותרת וללא כל דיון. תופעה זו מתייחסת לכל חלקי המשנה, כגון: רישא, סיפא וכד'.

פעמים רבות ניכר, שהמשא ומתן במקומו הנוכחי בסוגיה או כסוגיה הוא מיותר, ולכן הוא מאולץ ונובע מכורח מסוים של העורכים, ולא דווקא מטעמים הכרחיים וענייניים, שיש להם מקום בסוגיה.

בסוגיות אלה בולט מאד מעשה העריכה בגלל תמיהות וקשיים המתעוררים בהן, הקשרים, שאינם ברורים ורחוקים מהנושא הנידון, ייתורים וכפילויות חסרי-פשר והעברות של משא ומתן ממקורות שונים – תוך כדי עיבודם והתאמתם למקומם החדש.

הקדמה

בסוגיות הבבלי יש לעתים משא ומתן, שלכאורה הוא איננו הכרחי, לא נחוץ, ולעתים רבות גם לא במקומו המתאים. לפעמים עוסקות הסוגיות הללו בצד הסגנוני, ולא ההלכתי, ואין בהן משום הכרעה הלכתית או פרשנית מחויבת (המקום, שבו הן נידונות).

ובכל זאת, משא ומתן מסוג זה נערך כסוגיות לדברי המשנה או אחת הבבות שלה. עורכי הסוגיות הללו ראו הכרח בסידורו או בעריכתו כסוגיה לדברי המשנה – כדי להימנע מלהשאיר את דברי המשנה ללא משא ומתן כלשהו.

סוגיות כאלו מצויות ביחס לכל אחד מחלקי המשנה, כגון: הרישא, בבא מהמשנה, הסיפא, ואף בצירופים שונים – הרישא והסיפא.

מילות מפתח: שיקול-הדעת; עורכי הסוגיה; משא ומתן; הכרח; עירובין.

דוגמאות

דוגמה ביחס לרישא מהמשנה – עירובין לח ע"א

במשנה נאמר:

רבי אליעזר אומר: יו"ט הסמוך לשבת, בין מלפניה ובין מלאחריה – מערב אדם שני עירובין ואומר: עירובי בראשון למזרח, ובשני למערב; בראשון למערב, ובשני למזרח; עירובי בראשון ובשני כבני עירי; עירובי בשני, ובראשון כבני עירי. וחכ"א: או מערב לרוח אחת, או אינו מערב כל עיקר; או מערב לשני ימים, או אינו מערב כל עיקר, כיצד יעשה...

הסוגיה שם פותחת בקושיות:

"לרוח אחת – מאי ניהו? לשני ימים, לשני ימים – מאי ניהו? לרוח אחת היינו קמייתא."

הקושיות הללו, המצויות בתחילת הסוגיה – מתייחסות לשיטת חכמים, ולא לדברי ר' אליעזר – מהרישא של המשנה, וספק,¹ אם היו מלכתחילה בראש הסוגיה.² זאת – מפני שהרישא במשנה³ דנה בדברי ר' אליעזר בלבד, ורק אחר-כך בהמשך המשנה באו דברי חכמים. מן הראוי אפוא היה לפתוח את הסוגיה – בדיון בדבריו, ורק לאחר-מכן לסדר את הקושיות הללו בסוגיה הבאה, המתייחסת לדברי חכמים⁴ (לפני: "תי"ר, עירב בגליו" וכו'),⁵ אך מכיוון שעורכי הסוגיה לא רצו להשאיר את דברי ר' אליעזר מהרישא במשנה ללא משא ומתן, ערכו מקור תנאי⁶ כמשא ומתן⁷ בין ר' אליעזר לחכמים.⁸

לרישא של הסוגיה יש מקורות מקבילים מן התלמוד הירושלמי ומהתוספתא.

1. ראו: א' גולדברג, פירוש למשנה מסכת עירובין, ירושלים תשמ"ו, עמ' 88, הערה 73.
2. ראו: רבנו חננאל, עירובין, לח ע"א, פתח וגרס: "תניא אמרו לו, לר' אליעזר".
3. ראו: גולדברג (שם), עמ' 85; ראו: המשנה בירושלמי, עירובין ג, ח ט (כ ע"א); השו"ת למשנה, עירובין לח ע"א.
4. שם לח ע"א-ע"ב.
5. י"צ דינגער, הגהות על מסכת עירובין, ביצה וסוכה בבלי וירושלמי, פראנקפורט דמיין תרנ"ו, לח ע"ב, כבר הבחין בכך, וציין: "בעלי הסוגיה הלזו, המקלקלת בת"ר עד סוף הסוגיה"; ראו לקמן, הערה 22.
6. ראו: א"ח שור, תורת חיים, ירושלים תשכ"ט, עירובין, לח ע"א, ד"ה: "אמרו"; יום-טוב בן אברהם, אשילי, חידושי הריטב"א: מסכת עירובין, מהדורת מ' גולדשטיין, ירושלים תשל"ה, עמ' שע, ד"ה: "אמר"; והערה 16; שם, עמ' שע, ד"ה: "אמרו"; מ' כץ, פני משה, ירושלים תשמ"ב, עירובין, פ"ג ה"ז; בבלי, יפה עינים, עירובין, לח ע"א; הגהות הגר"א, עירובין, פ"ד ה"א, אותיות א-י; מנחת בכורים, עירובין, פ"א ה"א, ד"ה: "להבירו"; ראש משביר, עירובין, לח ע"א; י' פיונטניצקי, נחל הערבים, וורשה תרכ"ז, עירובין, לח ע"א, ד"ה: "אמר"; חסדי דוד, עירובין, פ"ד ה"א; לב רחב, עירובין, לח ע"א, ד"ה: "גמ"; דינגער (לעיל הערה 5), לח ע"א; י"ד גילת, משנתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, תל-אביב תשכ"ח, עמ' 147, הערה 181; ד' הלבני, מקורות ומסורות: ביאורים בתלמוד - מסכתות עירובין ופסחים, ירושלים תשמ"ב, עמ' קיב, הערה 4, ועמ' קיג, ד"ה: "ואולם", ד"ה: "הבבלי", וד"ה: "ונראה"; השו"ת גולדברג (לעיל הערה 1), עמ' 87, ד"ה: "התוספתא ריש", שציין: "התוספתא מביאה את לשון משנתנו בקיצור ובפאראפרזה".
7. ראו: י"ג אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה², ירושלים תשכ"ד, עמ' 459; מדברי הלבני (לעיל הערה 6), עמ' קיג, נראה, כי מדברי התוספתא לא משתמע, שחכמים מנסים להוכיח, ששני הימים הם קדושה אחת. הוא ציין: "מי שהוא אחר, העיר שר' אליעזר מודה "שאינ מערבין חצי יום", והוא עשה כן כרקע לדברי חכמים "כשם שאין חולקין יום אחד" וכו', אבל לא כראיה לחכמים נגד ר"א"; ראו: גולדברג (לעיל הערה 1), עמ' 87, ד"ה: "וחכמ"; עיינו היטב בפירוש המשניות להרמב"ם, עירובין, פ"ג מ"ו, אשר כתב: "ומה שאמרו חכמים בכאן בזאת המשנה הם כמו [הקו – הדגשה שלי] טוענים על ר' אליעזר" וכו'; דינגער (לעיל הערה 5), לח ע"א, ציין: "השקלא וטריא במשנתנו ובברייתא הראשונה אינה מעשה שהיה, רק פירוש בדברי ר' אליעזר וחכמים אליבא דרבי"; הוא (לקמן הערה 22), לט ע"ב, ציין: "ודעתם... רק פירוש מפי השערה".
8. הלבני (לעיל הערה 6), עמ' קיג, ד"ה: "הבבלי", ציין: "הבבלי אינו מסתפק בהבאת דברי חכמים: "כשם שאין מערבין..."; אלא מביא גם את דבריהם הקודמים שאמרו לר"א: "אי אתה מודה, שאין מערבין ליום אחד", ושר"א הסכים להם"; ראו: חידושי הריטב"א (לעיל הערה 6), עמ' שעב, ד"ה: "ור".

שנתון "jke" – תשע"א – כרך ט"ז

תוספתא ¹¹	הברייתא בירושלמי ¹⁰	הברייתא בבבלי ⁹
		"הכי קאמרי ליה רבן לר' אליעזר : אי אתה
	"מודה	מודה
"מודה	רבי אליעזר	רבי אליעזר
ר' ליעזר.	שאינו מערב	שאינו מערבין ליום אחד
שאינו מערבין	חצי יום דרום וחצי יום בצפון	חציו לדרום וחציו לצפון
חצי היום לצפון וחצי היום לדרום	לבני עירו	
		אמר להן אבל
שאינו חולקין יום אחד.	אמרו לו	
וחכמים או'	כשם שלא חלקת לנו יום אחד	כשם שאינו מערבין יום אחד
כשם שאינו חולקין יום אחד		חציו לדרום וחציו לצפון
	כך לא תחלוק לנו שני ימים	כך אין מערבין לשני ימים
כך אין חולקין שני ימים		יום אחד למזרח ויום אחד למערב
		ור"א, התם קדושה אחת,
		הכא ב' קדושות
	אמר להן רבי אליעזר	אמר להן ר"א
אמי להם ר' ליעזר	אי אתם מודין לי	אי אתם מודים
אי אתם מודים	שאם עירב	שאם עירב
במערב	בככר	ברגליו
ברגליו	בראשון	ביום ראשון
ביום הראשון	שהוא מערב בככר בשני	מערב ברגליו ביום שני
שצריך לערב ברגליו ביום השני	שאם אכלו בראשון	נאכל עירובו ביום ראשון
	שהוא עירוב לראשון	
עד שלא חשיכה	ואינו עירוב לשני	אין יוצא עליו ביום שני
אין יוצא עליו ביום השני		
		אמרו לו : אבל,
אמרו לו : אבל		
אמי להם :		
הא לוי שני ימים הן.	הווי שתי קדושות הן	הא לאיי ב' קדושות הן
		ורבן ספוקי מספקא להו

9. עירובין לה ע"א.

10. ירושלמי, עירובין ג, ז (כא ע"ב).

11. תוספתא, עירובין ד, א, מהדורת ליברמן.

הברייתא בבבלי ⁹	הברייתא בירושלמי ¹⁰	תוספתא ¹¹
והכא לחומרא והכא לחומרא		
אמרו לו	ואינן מתיבין	אמרו לו
לרבי אליעזר	ליה	
אי אתה מודה	אין אתה מודה לנו	אי אתה מודה
שאין מערבין	שאין מערבין	שאין מערבין
בתחילה	בתחילה	
מיו"ט	ביום טוב	מיום טוב
לשבת		לחבירו
אמר להן אבל		אמי להם אבל
		אמי לו
הא לאיי		הא לוי
קדושה אחת היא	הווי קדושה אחת היא".	יום אחד הוא".
ורבי אליעזר		
התם משום הכנה".		

מההשוואה למקורות הללו נראה בבירור, שמדובר במקור תנאי. במקור התנאי שבבבלי יש הוספות,¹² שהן בסגנון בבלי: "הכי קאמרי ליה רבנן לר' אליעזר",¹³ "ור"א, התם קדושה אחת, הכא ב' קדושות", "ורבנן",¹⁴ ספוקי מספקא להו¹⁵ והכא לחומרא והכא לחומרא",¹⁶ "ורבי אליעזר, התם משום הכנה",¹⁷ והשמיטו את המונח: "תניא".¹⁸ וכל זאת – כדי להעמיד סוגיה בדברי ר' אליעזר וחכמים.¹⁹ כך נתקבלה סוגיה, שמפרשת²⁰ את שיטת ר' אליעזר וחכמים כרצף אחד של משא ומתן בסגנון בבלי רגיל, כשלעתים נטמע המקור התנאי המקורי בתוך הסוגיה

12. גולדברג (לעיל הערה 1), עמ' 87, ד"ה: "התוספתא", ציין: "התוספתא... ומוסיפה הסבר לשיטות החולקים", וכן בסוגיה בין נקטו את לשון התוספתא ובין נטלו ממקור תנאי מסוים; ראו לעיל, הערה 9.
13. ראו לקמן, הערה 18.
14. ראו לקמן, עירובין לט ע"ב; ראו לקמן, הערה 22.
15. ראו: **נחל הערבים** (לעיל הערה 6), לח ע"א, ד"ה: "אמר"; **לב רהב** (לעיל הערה 6), לח ע"א, ד"ה: "גמ".
16. כ"א גרס: "ורבנן ככא לחומרא והכא לחומרא" בלבד; ראו: כ"ו ב: **ספר העתים**, הלכות ערובי תחומין, סי' נח, עמ' 75; **אלפסי זוטא**, ירושלים תשל"ב-תשל"ג, עירובין, לח ע"א; גולדברג (שם), עמ' 87, ד"ה: "התוספתא אינה"; ראו לעיל, הערה 12.
17. **נחל הערבים** (שם) ציין: "ולישנא ורבנן ספוקי מספקא, וכן הא דלקמי ור"א התם משום הכנה מהוספת התלמוד הוא לתרץ כ"א שיטתו"; **לב רהב** (שם), ציין: "ורבנן ספוקי וכו' וכן ור"א התם משום הכנה הם דברי הגמ' להסביר טעמא דרבנן וטעמא דר"א"; ראו: ש' ליברמן, **תוספתא כפשוטה**, ניו יורק תשכ"ב, עמ' 364, ד"ה: "יום אחד"; גולדברג (שם), עמ' 87, ד"ה: "ובקשר".
18. הר"ח (לעיל הערה 2) גרס: "תניא, אמרו לו לר' אליעזר"; **בספר ראב"ן**, עירובין, לח ע"א, נוסף: "ותניא"; **מלאכת שלמה**, עירובין, פ"ג מ"ו, נוסף: "תניא"; כ"א גרס: "תניא"; **דקדוקי סופרים**, עירובין, עמ' עא, אות נ, ציין לגירסה: "תניא"; **בפסקי הרי"ד**, עירובין, עמ' סג, נוסף: "תניא"; **אור זרוע**, עירובין, סי' קלט, עמ' 72, גרס: "ותניא נמי"; ראו: **דק"ס** (שם), ציין: "א"ל ר"א בכ"א א"פ (=ערפורט) [תניא] א"ל ר"א ובאמת שכ"ה בתוספתא ריש פ"ד וכ"ה ישר כמ"ש בס' מראה אש"; **ראש משביר** (לעיל הערה 6) ציין: "כדי ליישב תנאי, לזה הביא סוף הברייתא, פסקי פסקי, ולא הוצרך לומר ת"ר או תניא".
19. משא"כ בירושלמי. ליברמן (לעיל הערה 17), עמ' 362, ציין: "אבל בירושלמי, אין זכר לזה".
20. גילת (לעיל הערה 6), עמ' 147, הערה 181, ציין: "בבלי לח ע"א שהתקשו ביתור הלשון שבדברי חכמים ופירושוהו עפ"י התוספתא וכו'; **יפה עינים** (לעיל הערה 6), על לשון הקושיה: "אי אתה מודה", ציין: "הכא מפרש כך למתני, ובירושלמי היא ברייתא בפ"ע"; **חידושי הריטב"א** (לעיל הערה 6), עמ' שע, ד"ה: "אמר", והערה 16, על הקושיה: "אמר להם ר' אליעזר לחכמים", ציין: "לשון ברייתא הוא שמפרש מחלוקתם של ר' אליעזר ורבנן".

הבבלי.

לכן, כדי למנוע ולבטל את התמיהה האפשרית: מה לחכמים בתחילת סוגיה, המתייחסת לרישא של המשנה – ולשיטת ר' אליעזר – הקדימו לברייתא פתיחה, העוסקת בשאלת הייתור וכפל-הלשון בדברי חכמים – כהקדמה, וצירפו את הברייתא והמשא ומתן יחד²¹ עם הסוגיה הבאה, המתייחסת לדברי חכמים. צירופם של הברייתא והמשא ומתן לסוגיה אחת²² נערך בצורה כה מוצלחת, עד שכבר היה מי שהגיה בטעות גם בברייתא הבאה: "ותיר איילי"²³.

סוגיה זו נצטרפה לסוגיה, הבאה במונח: "תיר", כשהמשותף להם – ר' אליעזר. הסוגיה הראשונה²⁴ עוסקת במשא ומתן בין ר' אליעזר לחכמים ומסיימת בכך שר' אליעזר סבור שיש הכנה. בסוגיה הבאה²⁵, לאחר שהביאו את הברייתא: "תיר", עירב ברגליו²⁵ – אמר רב על-פי מסורת שקיבל (ירב גמרא²⁶ גמיר לה), שהלכה כד' זקנים²⁷, ואלבא דר' אליעזר.

דוגמה ביחס לבבא מתוך המשנה – עירובין יז ע"א-ע"ב

במשנה נאמר:

ארבעה דברים פטרו במחנה: מביאין עצים מכל מקום, ופטורין מרחיצת ידים, ומדמאי ומלערב.

ובסוגיה שם:

אמר אביי: לא שנו אלא מים ראשונים, אבל מים אחרונים – חובה.

אמר רב חייא בר אשי: מפני מה אמרו מים אחרונים חובה, מפני שמלח סדומית יש שמסמא את

21. ראו לקמן, הערה 22; דיננער (לעיל הערה 5), לה ע"א, מבחין ב"משמעות הסוגיה דלקמן בריש שמעתין מן לרוח אחת וכו' עד ור' אליעזר התם משום הכנה"; ראו לעיל הערה 8.

22. דיננער (שם), לה ע"ב, ציין: "לאו בפירוש דברי תנאים ראשונים... פליגי, אלא דעתיהו דנפשם קא תנו בברייתא, ומ"ד עירב ברגליו בראשון אין מערב ברגליו בשני סובר כר' אליעזר דשתי קדושות הן, ומאן דאמר אין מערב ברגליו בשני ס"ל כחכמים, ואם כן, אכתי לא הוה שמיעא להו ברייתא ראשונה ששקיל וטרי בה בסוגיה הראשונה לעיל, דקתני בה דחכמים מודים דאין מערב ברגליו ביום שני... יוצא... דלבעלי הסוגיין דילן אכתי לא הוה שמיעא להו השקלא וטריא בסוגיה ראשונה בשמעתתא דילן וגם לא הברייתא שהובאה בשקלא וטריא הנ"ל"; ראו: שלמה בן אדרת, **חידושי הרשב"א: מסכת עירובין**, מהדורת י"ד אילן, ירושלים תשמ"ט, עמ' רמד, שציין: "אביי לא הוה שמיעא ליה ההיא ברייתא וכדמשמע בסמוך דאקשי מדרב יהודה דאמר עירב ברגליו... ולא אקשיה ליה מברייתא דר' אליעזר גופיה"; **חידושי המאירי על מסכת עירובין**, מהדורת ש"ז ברוידא, ירושלים תשל"א, עמ' רמח, ציין: "וכל סוגיה זו כבר רמזנוהו במשנה". לגבי "ת"ר עירב ברגליו", ציין: "מה שנכלל בידינו ומה שיוצא מסוגיה זו כך הוא, ואין לאתר כלל זה שום צורך בדברי הסוגיה"; ראו: ב' עמינח, **עריכת מסכתות ביצה, ראש השנה ותענית בתלמוד הבבלי**, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 125-126.

23. מהרש"א, עירובין, לה ע"א, ד"ה: "בד"ה", ציין: "ומי שהגיה ת"ר א"ל טועה הוא".

24. מהרש"א (שם), ציין: "אלא תלמודא מהדר הכי לאוקמי מלתיה דר"א כפי המסקנה דהתם, דאית ליה הואיל, ואית ליה שפיר הכנה".

25. ראו: הרי"ף, עירובין, לה ע"א; הרא"ש, עירובין, לה ע"א; **אלפסי זוטא** (לעיל הערה 16), לה ע"א-ע"ב, לא גרס את הברייתא.

26. ראו: ח' אלבק, **מבוא לתלמודים**, ירושלים תשכ"ט, עמ' 599.

27. **לב רחב** (לעיל הערה 6), לה ע"ב, ד"ה: "גמ", ציין: "רשב"ג וריב"ב אלה שנוכרו בברייתא לפני מאי דמהפך הגמ', אבל ראב"ש ור"י בר"י... לא מצאתי איה נזכרו דבריהם בזה"; ראו: ירושלמי, עירובין, פ"ג ה"ט, כא ע"ב, לא פירטו את שמותם; ראו: ליברמן (לעיל הערה 17), עמ' 365, ד"ה: "ערב"; הלבני (לעיל הערה 6), פסחים, עמ' תז, ד"ה: "ויש", ציין: "ישמא בנין אב הוא לשאר מקומות בש"ס בהם מכילה הסוגיה שמות אמוראים במקום אחד, ובאחר הוא סתם, ושאם הסתם הוא מקוצר, סימן שהעברה היא, והמעביר השמיט את שמות האמוראים לשם הקיצור". בסוגיה מדובר בתנאים. גולדברג (לעיל הערה 1), עמ' 90, ד"ה: "עד כאן", ציין: "אבל בתוספתא שם ה"ב מובאת דעתם של שני תנאים אחרים מדור תלמידי ר' עקיבא... רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקא או' ערב ברגליו ביום הראשון אין צריך לערב ברגליו ביום השני, נאכל עירובו עד שלא השיכה יוצא עליו ביום השני", גולדברג (שם), עמ' 90, הערה 76, ציין: "שרב פסק כר' אליעזר... ומבסס את דבריו על ארבעה זקנים שפוסקים כך".

העינים.

אמר אביי: ומשתכחא כקורטא בכורא. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי: כייל מילחא מאי? א"ל: [הא] לא מיבעיא.

הסדר בתוכן הדברים בסוגיה הוא תמוה:

בתחילה, מצוטטים דברי אביי: "לא שנו אלא מים ראשונים, אבל מים אחרונים חובה" – נאמר כפשוטם, וללא שום טעם. בהמשך הסוגיה, ביחס²⁸ לדברי אביי – ערכו את קושית רב חייא בר אשי²⁹ ואת התירוץ.

לאחר-מכן, שוב חוזרים ומופיעים דברי אביי: "ומשתכחא כקורטא בכורא", והם מתייחסים אל דברי רב חייא בר אשי.

אלא נראה, שדברי אביי: "לא שנו אלא מים ראשונים, אבל מים אחרונים – חובה", הם התייחסות ישירה ב"לא שנו" לדברי המשנה. דברי רב חייא בר אשי אינם מתייחסים למשנה, אלא נערכו בהתאם לסיפא בדברי אביי: "מים אחרונים חובה". הם כוללים קושיה, התואמת לסיפא של דברי אביי: "מפני מה אמרו מים אחרונים חובה", אשר תירוצה – בצדה. דברי אביי: "ומשתכחא כקורטא בכורא" – מתייחסים לדברי רב חייא בר אשי: "מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העיניים", ומציינים, שזו מידה של כמות מלח קטנה.³⁰ קושית רב אחא בריה דרבא לרב אשי: "כייל מילחא, מאי" ותירוצה – נערכו כאן עקב תוכנה, העוסק במידה של כמות מלח גדולה.³¹

מלבד דברי אביי, אשר יש להם זיקה ישירה לדברי המשנה, גם דברי רב חייא בר אשי עדיין קשורים בקשר עקיף למשנה. לעומת זאת, דברי אביי הבאים אחריהם וקושית רב אחא בריה דרבא לרב אשי – כבר אינם עוסקים בצורה ישירה בנושא הנידון במשנה: "ופטורין מרחיצת ידים" או בדברי אביי: "לא שנו אלא מים ראשונים...". והם אינם מוכרחים. מה גם שבדברי "רב אחא בריה דרבא לרב אשי: כייל מילחא, מאי" - קיימות גרסאות אחרות: "כייל מיכל מאי",³² אשר קשרן לסוגיה אינו מתאים ולא ברור.

בתלמוד הירושלמי,³³ יש התייחסות קצרה מאד ביחס לבבא זו מן המשנה, המתבטאת בקושיה אחת, ותו – לא.

לכן, יש לומר, כי בהעדר משא ומתן מתאים לעריכת סוגיה לבבא מן המשנה: "ופטורין מרחיצת ידים" – נערכו כאן דברי אביי האחרונים ודברי רב אחא בריה דרבא, העוסקים בנושא אחר ומתייחסים לו, מידות שונות בכמות מלח, אעפ"י שאין להם קשר ענייני כשלעצמו לנושא המשנה. נראה, כי משא ומתן זה סוּך כסוגיה לבבא מהמשנה – כדי להרחיב ולפתח את הסוגיה

28. ראו: ספר אוהל יעקב, עירובין, עמ' כו.

29. השו"י חולין, קה ע"ב: "אמר רב יהודה בריה דרבי חייא"; ראו: כיו"א (=כתב-יד ותיקן 127); כיו"א (=כתב-יד אוקספורד 366); כיו"ב (=כתב-יד ותיקן 109); כיו"מ; דק"ס (לעיל הערה 18), עמ' 52, אות ז; פסקי הרי"ד (לעיל הערה 18), עמ' לד, ד"ה: "ופטורין"; הרי"ף, שם, יז ע"ב, גרס: "דאמר רב יהודה"; הרא"ש, שם, יז ע"ב, ד"ה: "ופטורין".

30. רש"י, שם, יז ע"ב, ד"ה: "כי קורטא בכורא", ציין: "בכור מלח יש מעט מאותו מלח סדומית, כמין קורט קטן".

31. רש"י, שם, ד"ה: "כייל מלחא מאי", ציין: "מדד מלח לחמרים".

32. כיו"א, כיו"א (לעיל הערה 29); כיו"ב גרס בהיפוך: "מיכל כייל מאי".

33. ראו: ירושלמי, שם, א, י, יט ע"ד: "עד כדון בשאינן סמוכין למעיין, ואפילו סמוכין למעיין".

במידת-מה, ולכן לא האריכו במשא ומתן כמו הסוגיה בחולין.³⁴

דוגמה ביחס לסיפא מהמשנה – עירובין כב ע"ב - כג ע"א

במשנה נאמר:

אחד בור הרבים ובאר הרבים היחיד – עושין להן פסין, אבל לבור היחיד – עושין לו מחיצה גבוה י' טפחים, דברי ר' עקיבא.

ר' יהודה בן בבא אומר: אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד, ולשאר – עושין חגורה גבוה עשרה טפחים.

הסוגיה פותחת בדברי "רב יוסף"³⁵ אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כר' יהודה בן בבא". המשך הסוגיה:

"ואמר רב יוסף"³⁶ אמר רב יהודה אמר שמואל: לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד, וצריכא" וכו'.

בתחילת הסוגיה אין משא ומתן, המתייחס ישירות לרישא של המשנה – לדברי ר' עקיבא. הדיון היחידי על משנה זו הוא על הסיפא שלה – דברי ר' יהודה בן בבא. בהקשר זה נקטו בסוגיה את דברי "רב יוסף" אמר רב יהודה אמר שמואל" כשתי מימרות, כשלמעשה, בשתי הפעמים הללו – משמעות הדברים מבחינה הלכתית היא עניין אחד.

הסוגיה מסתיימת בקביעה נוספת: "הלכה כרבי יהודה בן בבא" – בדיוק כפי הקביעה בתחילת הסוגיה, ולכן הסיים,³⁷ לכאורה, מיותר.³⁸

ואכן, למעשה, יש שתי מימרות בעניין אחד, ואחת מהן היא מיותרת. את ההבדל (לכאורה) בין שתי המימרות של "רב יוסף" אמר רב יהודה אמר שמואל" הסבירו בדרך של "צריכותא": המימרה השניה של "רב יוסף" אמר רב יהודה אמר שמואל: לא הותרו" וכו' – באה לבאר את הקביעה, שהלכה כר' יהודה בן בבא, המצויה כבר בתחילת הסוגיה, מפני שאין הסבר מנומק לקביעת ההלכה כר' יהודה בן בבא.³⁹

לכן, ערכו את המימרה השנייה ביחס למימרה הראשונה – בדרך של צריכותא,⁴⁰ כשמימרה אחת מגלה על המימרה השנייה.⁴¹

34. ראו: חולין, קה ע"ב.

35. הרי"ף, שם, כג ע"א, לא גרס: "אמר רב יוסף"; ראו: כיו"א; ראו לקמן, הערה 36.

36. השו"ל לעיל, עירובין, כא ע"א, את הגירסה: "והאמר רב יצחק אמר רב יהודה אמר שמואל".

37. ראו: ראש משביר (לעיל הערה 6). עירובין כב ע"א, ד"ה: "ד"ה ל"ש יכול".

38. ש' קירא, הלכות גדולות, עירובין, מהדורת א"ש טרויב, עמ' 55, לא גרס זאת, אלא גרס: "... לא שנה דרבים ולא שנה דיחיד צריכה"; כיו"ב, סיים בגירסה: "לא שנה דרבים ולא שנה דיחיד, קמ"ל".

39. הלבני (לעיל הערה 6), עמ' נד, ציין: "... אין לדעת כלל אם הלכה כר' ע או כר' יהודה בן בבא".

40. ראו: י"י הלוי, ספר פריו בעתו: עירובין, בני ברק תשל"א, כג ע"א, ד"ה: "ד"ה, הוא אמינא"; שמואל הנגיד, מבוא התלמוד, בעריכת ש' כהן דוראס, תל-אביב תשנ"ב ציין: "וההצרכה היא הבאה לקיים שני ענינים והסי' צריכא".

41. ראש משביר (לעיל הערה 6), ציין: "דבא זה וגילה ע"ז".

בסוף הסוגיה וכמסקנה – חתמו⁴² שוב "הלכה כרבי יהודה בן בבא",⁴³ וזאת – בהעדר נימוקים או הוכחות לקביעה זו.⁴⁴

הייתור בסוגיה ופירונו בדרך של צריכותא והכפילות בקביעת ההלכה כר' יהודה בן בבא – נעשו כדי שלפחות הבבא מהסיפא של המשנה לא תיוותר ללא משא ומתן – כסוגיה, שהרי לרישא מהמשנה – אין סוגיה כלל.

דוגמה ביחס לרישא ולסיפא – עירובין טו ע"א - ע"ב

במשנה נאמר:

בכל עושין לחיין, אפילו בדבר, שיש בו רוח חיים, ורבי מאיר אוסר.

ומטמא משום גולל, ור' מאיר מטהר.

וכותבין עליו גיטי נשים, ור' יוסי הגלילי פוסל.

במשנה קיימת מחלוקת בין תנא קמא לבין ר' מאיר⁴⁵ בעניין: לחיין "אפילו בדבר, שיש בו רוח חיים", וכן – מחלוקת תנא קמא⁴⁶ ור' יוסי בבעיה האם כותבין גיטי נשים על "דבר, שיש בו רוח חיים".

הסוגיה⁴⁷ פותחת בברייתא: "כל דבר, שיש בו רוח חיים – אין עושין אותו לא דופן לסוכה ולא לחי למבוי, לא פסין לביראות, ולא גולל לקבר", בהתאם לנושא הנידון ברישא של המשנה, וכפירוט לדברי ר' מאיר – לסוגיה מקבילה⁴⁸ בסוכה.⁴⁹ בסוגיה שם קיים משא ומתן⁵⁰ לבירור: "מ"ט דר' מאיר", שלא ערכו אותו כאן בסוגיה, ובהמשך הסוגיה – בסוכה, יש משא ומתן לבירור: "מאי טעמא – דר' יוסי הגלילי".⁵¹

הנושאים, הנידונים בזיקה לדבר, שיש בו רוח חיים,⁵² הם הבאים: לחי למבוי, פסין לביראות, דופן לסוכה, גולל לקבר וכתובת גט. במשנת עירובין נזכרו לחי למבוי, גולל, וכתובת גט. בסוכה

42. השוו לעיל, הערות 35-36.

43. ראו לקמן, עירובין, כג ע"ב, מעין זה בתחילת הסוגיה: "איתמר... הלכה כר' יוסי", ובסיום העניין: "הלכה כר' יוסי".

44. ראו: **דרוש וחדוש**, עירובין, עמ' יח, ד"ה: "ולפ"ז"; **חידושי רעק"א**, עירובין, כב ע"ב, ד"ה: "ולפ"ז"; **תוספות רעק"א**, עירובין, פ"ב מ"ד, אות טו; **פני משה** (לעיל הערה 6), עירובין, פ"ב ה"ד, ד"ה: "והא תנן"; **חידושי רד"ל**, שם; ראו לעיל, הערה 37.

45. ראו: ירושלמי, שם א, ז (יט ע"ב); ל' גינצבורג, **שרידי הירושלמי**, ירושלים תשכ"ט, עמ' 93; **מסילות הברזל**, עירובין, טו ע"ב, ד"ה: "הכא"; השוו גולדברג (לעיל הערה 1), עמ' 21, על השתלשלות קורות משנה זו: הוא: הסיק, שאין מחלוקת בבבא הראשונה; השוו **פירוש המשניות להרמב"ם**, עירובין, פ"א מ"ז; (ראו: **חידושי מהרי"ח** [=מורנו הרב יואל חסיד], עירובין, פ"א מ"ז); השוו להגהות **וחידושי הרש"ש**, עירובין, פ"א מ"ז; **דק"ס** (לעיל הערה 18), עמ' 46, ואת פ, גרס: "ור' מטהר".

46. גולדברג (שם), עמ' 22, ד"ה: "כותבין", ציין, שהת"ק הסתמי הוא ר' יהודה בן בתירה.

47. עירובין טו ע"ב.

48. ראו: נ' עמינח, **עריכת מסכתות סוכה ומועד קטן בתלמוד הבבלי**, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 172, סעיף 4.

49. ראו: סוכה כג ע"א.

50. ראו: **פסקי הרי"ד** (לעיל הערה 18), עירובין, עמ' כו, ד"ה: "תניא".

51. ראו: סוכה כד ע"ב.

52. ראו: סוכה כג ע"א.

– דופן לסוכה, בגיטין – כתיבת גט.⁵³ בין בעירובין ובין בסוכה הציעו בקשר לדברי המשנה – את הברייתא, אשר בה נתרכזו כל הנושאים בדבר, שיש בו רוח חיים – כדעת ר' מאיר, וכן דעת ר' יוסי הגלילי בכתיבת גט.

בסיפא של משנת עירובין, אשר בה נזכרת כתיבת גט, נידונה בסוגיה בעירובין – גם דעת ר' יוסי הגלילי כבגיטין. בסוכה נידונה דעת ר' יוסי הגלילי אגב הצעת הברייתא ב"אמר מר".⁵⁴

אך את כל המשא ומתן בבירור טעמא דר' מאיר מסוכה לא סידרו כאן בסוגיה – עקב ריבוי הנושאים, הנידונים שם בסוכה ואריכותם, אלא הסתפקו וראו הכרח בברייתא בלבד⁵⁵ – ביחס לר' מאיר מהרישא של המשנה.

בהמשך הסוגיה בעירובין מובא משא ומתן (מאוחר,⁵⁶ כנראה), שהועבר כולו⁵⁷ לכאן – מסוכה ומגיטין, מפני שהמשא ומתן בטעמא דר' יוסי הגלילי הוא קצר, והוא בא ביחס לדברי ר' יוסי הגלילי – מהסיפא של הברייתא. הוא משמש גם כמשא ומתן ביחס לסיפא של המשנה.

כל זאת – כדי לא להשאיר את הסיפא של המשנה ללא משא ומתן בצדה.

53. ראו: גיטין, כא ע"ב; ראו: שם, יט ע"א.

54. ראו: סוכה כד ע"ב.

55. השו"י ירושלמי, שם א, ז (יט ע"ב).

56. ראו: גולדברג (לעיל הערה 1), עמ' 23, והערה 53.

57. ראו: נ' עמינח, עריכת מסכת קידושין בתלמוד הבבלי, תל-אביב תשל"ז, עמ' 268, והערה 2; א' ווייס, לקורות התהוות הבבלי, ירושלים תשל"ל, עמ' 93, הערה 13, ציין, שמקורה של הסוגיה "בסוכה, ומשם שאבו עירובין וגיטין"; א' ווייס, התהוות התלמוד בשלמותו, ניו יורק תש"ג, עמ' 173.

